

JAČANJE OTPORNOSTI MLADIH NA KRIMINALNE AKTIVNOSTI

PREPORUKE ZA SRBIJU, ALBANIJU I CRNU GORU

IZDAVAČ:

Juventas

Bulevar Svetog Petra Cetinjskog 59

e-mail: info@juventas.me

ZA IZDAVAČA:

Ivana Vujović

AUTORKA:

Marica Stijepović

DIZAJN:

Božidarka Četković

GODINA IZDAVANJA:

2025

Jačanje otpornosti mladih na kriminalne aktivnosti

Preporuke za Srbiju, Albaniju i Crnu Goru

1. OPŠTE NAPOMENE	7
1.1. Jačanje otpornosti mladih na kriminalne aktivnosti – preporuke iz Srbije, Albanije i Crne Gore	7
1.2. Kako funkcionišu preventivni programi?	11
2. NAČELA PRAKSE	15
3. CILJNA GRUPA	17
4. PROCENA – RIZIČNI I ZAŠTITNI FAKTORI	18
5. UČESNICI	21
5.1. Službenici policije – kvalifikacije i zadaci	21
5.2. Socijalni radnici – voditelji slučajeva– kvalifikacije i zadaci	22
5.3. Individualni savetnici – kvalifikacije i zadaci	24
5.4. Omladinski/porodični radnici - kvalifikacije i zadaci	26
5.5. Medicinsko osoblje	27
6. KOMPONENTE PROGRAMA	30
6.1. Obuka profesionalaca pre početka rada	30
6.2. Proces prijema u program	31
6.3. Faze programa	32
6.4. Uključivanje porodica	34

7. KONTINUIRANE KONSULTACIJE, SUPERVIZIJA I KONFERENCIJE O SLUČAJEVIMA	36
8. KOORDINACIJA SA ŠKOLAMA	39
9. PORODIČNA TERAPIJA I POVEZIVANJE SA DRUGIM ORGANIZACIJAMA KOJE PRUŽAJU USLUGE	39
10. STRATIFIKACIJA ULOGA ČLANOVA TIMA	40
10.1. Uloga konsultanta – psihijatra.....	41
10.2. Uloga direktora/koordinatora programa	41
11. TRAJANJE PROGRAMA	42
12. IZAZOVI.....	44
13. OBAVEZAN ILI NE?.....	46
14. FINANSIRANJE.....	47
15. RADNO VREME	48
16. KOMUNIKACIJA I IZVEŠTAJI	48
17. KONFERENCIJE	48
18. POSTTERAPIJSKA PODRŠKA	49
LITERATURA	50

* Radi lakšeg čitanja, u ovom dokumentu korišćen je muški rod kao gramatički neutralan. Ova upotreba nema diskriminatornu nameru i podrazumeva lica svih polova ravnopravno.

1. OPŠTE NAPOMENE

1.1. JAČANJE OTPORNOSTI MLADIH NA KRIMINALNE AKTIVNOSTI – PREPORUKE IZ SRBIJE, ALBANIJE I CRNE GORE

Uključenost maloletnika u pravosudni sistem nije psihijatrijsko stanje, već status koji proizlazi iz njihovog pravnog položaja. Međutim, i dalje se vode debate o tome da li maloletnim prestupnicima treba obezbediti tretman ili ih kazniti. Međutim, čak i kada se zalažemo za tretman, svesni smo da maloletni prestupnici često dobijaju fragmentirane, nekoordinisane, nedovoljne ili neadekvatne usluge od više agencija i sistema (Hsia i Beyer: 2000). Ipak, postoje ohrabrujući dokazi istraživanjā, koji ukazuju na to da preventivni programi predstavljaju alternativu smeštanju maloletnika u ustanove zavodskog i nezavodskog tipa.

Naš cilj je da kreiramo preventivni program koji će pružiti takvu alternativu za Albaniju, Crnu Goru i Srbiju. Program je osmišljen tako da odgovara potrebama sistema u ovim zemljama i deo je aktivnosti u okviru projekta „Jačanje otpornosti mladih na kriminalne aktivnosti“. Ovaj projekat zajednički sprovode organizacije Juventas (Crna Gora), Nisma per Ndryshim Shoqeror (Albanija) i Beogradski centar za ljudska prava (Srbija), uz podršku regionalnog projekta „SMART Balkans – civilno društvo za zajedničko društvo na Zapadnom Balkanu“, koji realizuju Centar za promociju civilnog društva (CPCD), Centar za istraživanje i kreiranje politika (CRPM) i Institut za demokratiju i posredovanje (IDM), a finansira ga Ministarstvo spoljnih poslova Norveške (NMFA). Konkretni ciljevi projekta uključuju, između ostalog, jačanje kapaciteta

policije, sportskih klubova, novinara i omladinskih NVO za izgradnju otpornosti mladih na kriminal i za izgradnju poverenja između mladih i policije. U okviru projekta sprovedene su tri sveobuhvatne analize u ove tri zemlje kako bi se mapirale potrebe i usluge za mlade koji su u opasnosti od upuštanja u kriminalne aktivnosti.

Pravosudne sisteme ovih triju zemalja odlikuju sledeće sličnosti:

Krivične sankcije se mogu izricati samo maloletnicima koji su u trenutku izvršenja krivičnog dela već navršili 14 godina, ali postoje posebne pravne odredbe kojima su obuhvaćeni maloletni učinioci krivičnih dela stari od 14 do 16 i od 16 do 18 godina, sa različitim pristupima kažnjavanju i rehabilitaciji.

Maloletnici mlađi od 14 godina ne mogu biti krivično odgovorni, ali mogu biti podvrgnuti merama socijalnih službi ako ispoljavaju kriminalno ponašanje.

Pravni sistem naglašava restorativnu pravdu za maloletnike i usredsređuje se na rehabilitaciju i reintegraciju maloletnih učinilaca a ne na kaznene mere. Alternativnim sankcijama poput društveno korisnog rada, obrazovnih programa i terapije se daje prednost u odnosu na zatvorske kazne.

Predmeti maloletnih učinilaca se obično razmatraju uzimajući u obzir njihovu starost, zrelost i potencijal za rehabilitaciju. Maloletnim prestupnicima je obezbeđen pristup pravnoj pomoći i njihovi predmeti se mogu razmatrati odvojeno od onih u kojima su učinioci odrasle osobe.

Zatvorske kazne se izriču samo za teža krivična dela ili povratnicima. Centri za lišenje slobode maloletnika moraju biti odvojeni od onih za odrasle, a uslovi u tim centrima treba da budu prilagođeni rehabilitaciji.

Sva tri sistema maloletničkog pravosuđa su u skladu sa međunarodnim standardima, uključujući Konvenciju UN o pravima deteta (CRC) i Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, kojima se jemče specifična prava deci u sukobu sa zakonom. Na primer, u članu 40, stav 1 CRC je propisano da države članice treba da prepoznaju želju da se poboljša reintegracija deteta i da ono preuzme konstruktivnu ulogu u društvu. Takođe, u Standardnim minimalnim pravilima UN za maloletničko pravosuđe („Pekinška pravila“) se naglašava važnost obezbeđivanja potrebnih uslova, usluga i ostale neophodne pomoći koje su u najboljem interesu deteta tokom procesa rehabilitacije. Ovim se pravilima nalaže da se u svim fazama postupka maloletnicima pružaju odgovarajuće usluge, uključujući smeštaj, obrazovanje ili stručno osposobljavanje, zaposlenje, kao i drugi oblici pomoći koji olakšavaju rehabilitaciju. U njima se ističe da glavni cilj obuke i tretmana maloletnih prestupnika jeste da im se obezbedi nega, zaštita, obrazovanje i stručna osposobljenost kako bi im se pomoglo u preuzimanju konstruktivne i produktivne uloge u društvu.

U sve tri zemlje, podrška deci u sukobu sa zakonom treba da obuhvata kombinaciju usluga koje pružaju državne institucije i NVO, iako se njihovi kapaciteti razlikuju.

Analiza *Mladi u sukobu sa zakonom u Crnoj Gori*, koju je NVO Juventas (Femić: 2024) sproveda u okviru ovog projekta pokazala je, na primer, da Strategija za mlade od 2023. do 2027. godine „demonstrira posvećenost kreiranju i finansiranju intervencija koje se bave jedinstvenim potrebama adolescenata... ove intervencije su osmišljene na nacionalnom i lokalnom nivou“. U analizi se zaključuje da ključne preporuke za „unapređenje pristupa crnogorskog sistema mladima u sukobu sa zakonom obuhvataju: ...programme uzajamne obuke za profesionalce... specijalizaciju za profesionalce u pravnom i praktičnom radu... program porodičnih saradnika... predložene preporuke za unapređenje pravnog i institucionalnog okvira... su važni koraci u izgradnji otpornosti na kriminalno ponašanje u ovoj ranjivoj populaciji“.

U kabinetskoj analizi situacije u Albaniji pod nazivom *Razumevanje nivoa uključenosti mladih u kriminalne aktivnosti*, kao i faktora koji utiču na njihovo uključivanje ili odvratanje se navodi da u Albaniji postoji i Strategija za maloletničko pravosuđe (2022–2026), kojom se promoviše međusektorski pristup svakom detetu, zaštita i garancija prava deteta... sa ciljem da pravosuđe bude što više prilagođeno svakom detetu. U ovoj analizi se takođe preporučuje jačanje i širenje programa preusmeravanja (diverzionih programa), unapređenje koordinacije između institucija i nevladinih organizacija, kao i proširenje pristupa specijalizovanim obukama za profesionalce i ulaganje u programe prevencije u zajednici.

U analizi *Jačanje otpornosti mladih na kriminalne aktivnosti – analiza učešća mladih u kriminalnim radnjama* dr Slađane Jovanović i dr Nikole Vujičića iz Srbije se takođe insistira na tome da je „prevazilaženje nedostataka u različitim sistemima neophodno da bi se ostvarila svrha diverzionih naloga i sankcija za maloletnike – veći broj angažovanih profesionalaca i/ili angažovanje posebnih profila u socijalnom i zdravstvenom sistemu, kao i sistem maloletničkog pravosuđa ...Međusektorska saradnja još nije uspostavljena kako bi trebalo... često se ističu problemi nesaradnje roditelja, nerazumevanja „najboljeg interesa deteta“, a rad sa njima treba organizovati kroz specijalizovane programe i obuke... preventivne mere za svu decu moraju biti sveobuhvatne, sistematske, koordinisane; deca do 14 godina ne smeju da se zanemaruju... kvalifikovani, angažovani ali i istinski posvećeni profesionalci treba da se bave decom i mladima u sukobu sa zakonom“.

Imajući sve ovo u vidu, naš cilj je da kreiramo program koji bi mogao da odgovori na ove konkretne potrebe svakog sistema, ali i, pre svega, svakog deteta.

1.2. KAKO FUNKCIONIŠU PREVENTIVNI PROGRAMI?

Samo mali broj dece i mladih kontinuirano čini krivična dela, ali upravo ova mala grupa predstavlja ozbiljan izazov, sa brojnim žrtvama, pretnjama i visokim troškovima za društvo. Zbog toga je neophodno rano prepoznati ove pojedince i pružiti im podršku koja bi sprečila dalje antisocijalne tendencije. Ovakav pristup ima značajan preventivni efekat i poboljšava delotvornost socijalnog i preventivnog rada policije.

Istraživanja pokazuju da antisocijalno ponašanje ima visok stepen stabilnosti tokom decenija (Cummings, Iannotti i Zahn-Waxler: 1989) i obično započinje u ranom detinjstvu. Neprekidna progresija ovakvog obrasca tokom vremena vodi ka sve ozbiljnijim i složenijim manifestacijama antisocijalnog ponašanja. Ovaj proces je moguće pratiti posredstvom longitudinalnih studija koje pokazuju da akademski neuspeh, povezanost sa vršnjacima koji ispoljavaju društveno neprihvatljivo ponašanje i zloupotreba supstanci često započinju već u osnovnoj školi. Možemo zaključiti da u svakoj razvojnoj fazi prisustvo antisocijalnih obrazaca ograničava uspešnu tranziciju mladih u naredni razvojni period, dok njihove veštine izlaženja na kraj sa sve složenijim izazovima postaju sve neadekvatnije (Cunningham: 2003), te da u doba adolescencije ti mladi često nisu sposobni da funkcionišu u ključnim aspektima svog života kao što su pozitivni vršnjački odnosi, škola ili radno mesto. S obzirom na to da danas znamo kako individualne karakteristike, okruženje i društvene interakcije u svakodnevnom životu utiču na ovakvo ponašanje, naš je cilj da pratimo i odmeravamo rizične i zaštitne faktore.

Neka istraživanja (Forgather i DeGarmo:1999) pokazuju da porodična terapija može imati pozitivan uticaj na dete, ali da su adolescenti takođe pod snažnim uticajem faktora izvan porodice. Zato su preventivni programi koji uključuju širu podršku od suštinske važnosti.

Najčešći oblik tretmana za decu i adolescente u riziku jesu rezidencijalni oblici smeštaja (specijalizovane ustanove), ali postoji vrlo malo istraživanja o kratkoročnim i dugoročnim efektima ovih mera kada nisu praćene dodatnim tretmanom. Postoje dokazi da je deci i adolescentima sa antisocijalnim crtama ličnosti još teže pružiti tretman u takvim okruženjima (Zoccolilo i Rogers: 1991). Korišćenje rezidencijalnih oblika zaštite takođe je povezano sa troškovima mentalnog zdravlja koji se izdvajaju za ovu vrstu intervencije.

Sprovedeno je više procena i metaanaliza delotvornih programa. U nekim izveštajima se ukazuje na to da različite vrste intervencija mogu biti delotvorne kad je reč o mladima sa društveno neprihvatljivim ponašanjem. Da bismo povećali šanse za pozitivne ishode, posebno kada je reč o novim programima za koje ne postoje evaluacioni podaci, važno je razmotriti zajedničke elemente i modele koji su povezani sa najjačim efektima.

Premda ovih programi mogu biti veoma korisni, njihova delotvornost zavisi od nekolicine faktora, uključujući:

- ranu identifikaciju mladih u riziku;
- kvalitet i doslednost intervencije;
- uključenost zajednice i podršku porodice;
- usredsređenost na rehabilitaciju, a ne na kažnjavanje;
- mogućnost dugoročnog praćenja i podrške.

Kada se sprovode na delotvoran način, preventivni programi mogu značajno doprineti smanjenju problema – oni mogu da podstiču

pozitivno uključivanje mladih u pravosudne sisteme, podržavaju razvoj mladih i sprečavaju njihov ulazak u sistem krivičnopravne zaštite. Ključna komponenta uspeha jeste stepen u kojem mladi mogu da prenesu pozitivne promene postignute tokom tretmana na život u uslovima nakon tretmana.

Sledeći faktori su imali pozitivne ishode nakon tretmana:

- mladi su bili pod stalnim nadzorom;
- nije im bilo dozvoljeno da provode vreme bez nadzora sa vršnjacima sa društveno neprihvatljivim ponašanjem;
- roditelji ili staratelji su primenjivali dosledan i pravičan pristup u njihovom vaspitavanju.

D. Hogge, Guerra i Boxer (2008) tvrde da nas empirijski dokazi iz više evaluacija programa navode na razmatranje četiri ključne komponente programa za maloletne prestupnike:

- visokostrukturisani programi postižu bolje rezultate od nestrukturisanih;
- programi treba da obuhvataju i kognitivnu komponentu kako bi promenili antisocijalna ili normativna ponašanja;
- programi intervencije treba da uključuju porodicu i smanjuju porodične rizike;
- programi treba istovremeno da se bave raznim faktorima rizika u različitim kontekstima i okruženjima.

Naš program iziskuje kontinuiranu koordinaciju između policije, socijalne službe (voditelja slučaja) na proceni mladih u riziku, kao i angažovanje omladinskih radnika i individualnih savetnika po osnovu ugovora o delu koji funkcionišu kao deo multidisciplinarnih timova. Trebalo bi da postoji stalna saradnja između službe policije, socijalnih radnika i nevladinih organizacija koji rade zajedno na osnovu jasne podela uloga. Službenici policije su odgovorni za procenu rizika, uključivanje u program, koordinaciju sa socijalnom službom i omladinskim

14 radnicima. Zaposleni u socijalnoj službi (voditelji slučajeva) su ključne ličnosti odgovorne za procenu rizika i uključivanje mladih i njihovih porodica u program. Omladinski radnici pružaju podršku porodicama u saradnji sa policijom i socijalnim radnicima. Učešće u programu je dobrovoljno i potpuno besplatno za sve učesnike i njihove porodice. U narednim poglavljima iznosimo dileme, kao i argumente i studije slučaja koje objašnjavaju zašto naš program treba da bude zasnovan na dobrovoljnom, a ne na obaveznom učešću.

2. NAČELA PRAKSE

Sprovođenje tretmana sa maloletnicima po definiciji iziskuje usvajanje rehabilitacionog pristupa. Osnovna pretpostavka programa je da učinioci mogu da promene svoje ponašanje i preusmere ga ka nekriminalnim i produktivnim ciljevima.

Ključna načela rehabilitacije u programima za mlade sa društveno neprihvatljivim ponašanjem:

- **Načelo "što bliže kući":** kad god je moguće, mladi sa društveno neprihvatljivim ponašanjem treba da budu podvrgnuti tretmanu u svojim zajednicama, a lišenju slobode treba pribegavati samo u slučaju krajnje nužde, radi zaštite zajednice.
- **Načelo rehabilitacije:** programi moraju da se bave osnovnim uzrocima problematičnog ponašanja kao što su: trauma, zloupotreba supstanci, problemi mentalnog zdravlja, nedostatak obrazovanja i veština. Cilj rehabilitacije je sprečavanje recidivizma putem tretmana i podrške u pozitivnom okruženju (umesto da je fokus samo na kažnjavanju).
- **Načelo zasnovano na dokazima:** tretmani treba da zasnovani na naučno utemeljenim načelima osmišljavanja i sprovođenja programa. Ovi programi treba da budu strukturisani i usredsređeni na dinamičke faktore rizika koji se najverovatnije mogu promeniti i preneti na različite životne situacije.
- **Načelo usredsređeno na rizik i zasnovano na jakim stranama:** programi tretmana za mlade sa društveno neprihvatljivim ponašanjem moraju obuhvatiti više vrsta rizika od recidiva, a nivo usluge treba prvenstveno uskladiti sa konkretnim profilima rizika učinilaca. Program mora i da identifikuje i podrži njihove jake strane kako bi se dodatno smanjio rizik od recidiva.

3. CILJNA GRUPA

Rano prepoznavanje i prevencija potencijalnih višestrukih prestupnika predstavljaju vodeća načela uspešnog preventivnog programa. Istraživanja takođe pokazuju da se lica koja su u mladosti bila značajno uključena u kriminalne aktivnosti nalaze u većoj opasnosti da kasnije u životu nastave kriminalnu karijeru. Iz tog razloga deca mogu biti uključena u ovaj program već od osme pa sve do petnaeste godine starosti. Deca uzrasta od šesnaest ili sedamnaest godina takođe mogu biti uključena u ovaj program ako procena pokaže da bi imala koristi od njega.

Kriterijum za uključivanje u program – dete je bilo uključeno u najmanje jednu kriminalnu radnju u poslednjih dvanaest meseci. Takođe, moraju biti prisutni određeni faktori rizika. Skrining rizika predstavlja osnovu za procenu mogućnosti budućeg kriminalnog ponašanja i služi za regrutaciju potencijalnih učesnika. Odluku o prijemu zajedno donose voditelj slučaja iz socijalne službe i službenik policije. Preduzimaju se mere kako bi se osiguralo da su faktori rizika iz životne situacije dece/mladih koji su poznati policiji ili socijalnim službama uzeti u obzir. U ovom programu se precizno navodi ponašanje koje je dovelo do upućivanja a svi razlozi za upućivanje se dokumentuju. Oni mogu uključivati, na primer: fizičku agresiju u zajednici – napad na vršnjake; verbalnu agresiju u školi – psovanje nastavnika; višestruka upozorenja tokom školovanja uz vaspitne mere; prodaju ili konzumaciju narkotika; učešće u tučama i incidentima, itd.

4. PROCJENA – RIZIČNI I ZAŠTITNI FAKTORI

Neki od najčešćih faktora rizika za maloletničku delinkvenciju obuhvataju:

- zanemarivanje ili zlostavljanje od strane roditelja;
- nedostatak adekvatnog nadzora i usmeravanja od strane roditelja ili staratelja;
- odrastanje sa jednim roditeljom;
- druženje sa vršnjacima sa neprihvatljivim društvenim ponašanjem;
- siromaštvo i nezaposlenost;
- nedostatak pristupa kvalitetnom obrazovanju;
- život u sredini sa visokom stopom kriminala;
- nedostatak socijalne kohezije;
- društveno prihvatanje nasilja ili kriminalnog ponašanja;
- određene psihološke faktore kao što su nelečeni psihički problemi i poremećaji, zloupotreba supstanci, itd.

U sistemu maloletničkog pravosuđa se koriste alati za procenu rizika kako bi se procenila verovatnoća da će mlada osoba ispoljiti kriminalno ponašanje ili ući u sistem krivičnopravne zaštite. Ovi alati pomažu u donošenju odluka o intervencijama, rehabilitaciji i preusmeravanju, čime se obezbeđuje usmeravanje resursa na one koji se nalaze u najvećoj opasnosti.

Neki od najčešće korišćenih alata za procenu rizika maloletničke delinkvencije jesu *The Youth Level of Service/Case Management Inventory (YLS/CMI)*, široko korišćen instrument za procenu potreba

i rizika koji se koristi za procenu verovatnoće recidivizma maloletnika. Ovaj alat se zasniva na istraživanjima kojima su identifikovani faktori koji doprinose delinkvenciji i koristi se za donošenje odluka o kazni, nadzoru i rehabilitaciji.

Faktori koji se procenjuju uključuju:

- istorija antisocijalnog ponašanja;
- porodične i roditeljske odnose;
- odnose sa vršnjacima i vršnjački pritisak;
- ponašanje u školi i na poslu;
- zloupotrebu supstanci i mentalno zdravlje;
- stavove i vrednosti (npr. sklonost ka agresiji, korišćenje psihoaktivnih supstanci).

Ovi alati omogućavaju sveobuhvatnu procenu rizika i pomažu u kreiranju individualizovanog plana upravljanja slučajem. Mnogi alati razlikuju statičke faktore (npr. prethodnu kriminalnu istoriju) i dinamičke faktore (npr. porodično okruženje, uticaj vršnjaka), pri čemu su dinamički faktori podložniji promenama i uticaju intervencije. Redovne ponovne procene su ključne jer se nivo rizika kod mladih može vremenom menjati u zavisnosti od njihovog ponašanja, okruženja i delotvornosti intervencija.

Prema načelu rizika pri klasifikaciji slučajeva, slučajevi sa visokom stopom rizika bi trebalo da budu podvrgnuti intenzivnijim nivoima usluga, dok slučajevi sa nižom stopom rizika mogu biti podvrgnuti nižim nivoima (Andrews, Bonita i Hoge: 1990). Poštovanje ovog načela pomaže da se resursi usmere na slučajeve kojima je intervencija zaista potrebna i, dodatno, podstiče izbegavanje prekomernog mešanja u živote mladih sa niskim rizikom. U našem programu, socijalni radnici i službenici policije se kroz obuku pre stupanja u službu osposobljavaju da procene rizik na osnovu sledećih glavnih koncepata:

- obezbeđuje se jedinstvena ulazna tačka za sve maloletnike koji dolaze u kontakt sa sistemom maloletničke pravde;
- maloletnici se podvrgavaju momentalnoj i sveobuhvatnoj proceni, koja može uključivati početni skrining, a potom detaljniju procenu za one koji su identifikovani kao umereni ili visokorizični slučajevi;
- maloletnici koji su procenjeni kao umereni ili visokorizični upućuju se dalje u program.

Glavna svrha procene nije samo da se maloletnik uključi u ovaj program, već i da se razume povezanost problema sa širim sistemskim kontekstom u kojem mladi i njihove porodice žive. Takođe, potrebno je identifikovati jake strane i potrebe mladih i njihovih porodica.

5.1. SLUŽBENICI POLICIJE – KVALIFIKACIJE I ZADACI

Dok socijalne službe imaju ključnu ulogu u proceni rizika i vođenju slučajeva, službenici policije su prvi koji stupaju u kontakt sa maloletnicima koji su akteri kriminalnog ponašanja ili su u zoni rizika od takvog ponašanja. Oni su ti koji rano identifikuju znakove upozorenja i upućuju ugrožene mlade socijalnim službama. Međutim, kako bi se postigli bolji rezultati, policija i socijalne službe moraju saradivati. Policija upućuje maloletnike socijalnim radnicima nakon što dođu u kontakt sa zakonom i može da gradi pozitivne odnose sa mladima u svojoj zajednici. Ona, međutim, treba da izbegava preuzimanje rehabilitacione uloge i da se usredsredi na preventivno sprovođenje zakona i smanjenje kriminala, a detaljnije intervencije da prepušta socijalnoj službi. Njena je uloga jasno definisana.

U našem programu, službenici policije su inspektori sa bogatim iskustvom u radu sa mladima sa društveno neprihvatljivim ponašanjem. Kada god je to moguće, oni rade puno radno vreme sa mladima sa ovakvim ponašanjem, iako lokalnu primenu programa mora nadgledati neposredna nadležna institucija. Njihovi zadaci uključuju:

Njihovi zadaci uključuju:

- ➔ procenu i upućivanje socijalnim službama;
- ➔ skrining rizika;
- ➔ prijem mladih sa umerenim i visokim rizikom, zajedno sa socijalnim radnicima;
- ➔ interno praćenje i sačinjavanje izveštaja;

- ➔ učešće u sastancima;
- ➔ stalnu razmenu informacija sa ostalim članovima tima;
- ➔ učešće u konferencijama o slučajevima.

Službenici policije su obučeni da prilikom rada sa mladima sa društveno neprihvatljivim ponašanjem ispoljavaju osetljivost i razumevanje i da prepoznaju razlike u razvoju maloletnika i odraslih. Cilj im je da izbegnu kaznene mere i da umesto toga promovišu restorativne prakse kojima se podstiču lični razvoj i odgovornost.

5.2. SOCIJALNI RADNICI – VODITELJI SLUČAJEVA – KVALIFIKACIJE I ZADACI

Socijalni radnici zaposleni u socijalnim službama u našim trima zemljama imaju ključnu ulogu u:

- ✓ proceni potreba mladih sa društveno neprihvatljivim ponašanjem;
- ✓ sprovođenju kućnih poseta;
- ✓ davanju preporuka sudovima.

Socijalne službe poseduju ekspertizu u pružanju rehabilitacione, edukativne i terapeutske podrške mladima.

Već smo napomenuli da službenici policije mogu da pružaju podršku u identifikaciji mladih u zoni rizika, zadobijanju njihovog poverenja i njihovom upućivanju u socijalnu službu, ali da ne bi trebalo da budu

primarni realizatori preventivnih programa budući da su prvenstveno usredsređeni na sprovođenje zakona i javnu bezbednost. Saradnja između ovih sektora može maksimizirati delotvornost programa.

Nakon upućivanja od strane policije, voditelj slučaja sprovodi procenu rizika tako što obavlja kućnu posetu u pratnji policijskog službenika / inspektora.

Ako su procene rizika službenika policije i voditelja slučaja iste ili značajno slične, maloletnik se upućuje u program.

Nakon što je maloletnik primljen u program, zadaci voditelja slučaja su:

- ✓ komunikacija sa ostalim članovima tima kad god je to potrebno, naročito sa omladinskim radnikom;
- ✓ prisustvovanje prvom, prijemnom i završnom sastanku;
- ✓ učešće u sastancima i konferencijama o slučajevima;
- ✓ stalne konsultacije sa porodicama;
- ✓ sprovođenje kućnih poseta sa drugim članovima tima kada je to potrebno;
- ✓ procena i evaluacija procesa putem planiranja i upravljanja predmetom, kao i obezbeđivanje dodatnih mera kada je to potrebno;
- ✓ učestvovanje u tranzicionim planovima, praćenju i daljem planiranju usluga za maloletnika i njegovu porodicu.

Voditelj slučaja služi kao dodatna podrška maloletniku, njegovoj porodici i omladinskom radniku i dodatno motiviše porodice i maloletnike da se uključuju u usluge i programe.

5.3.INDIVIDUALNI SAVETNICI – KVALIFIKACIJE I ZADACI

Istraživanja pokazuju da individualno savetovanje možda nije delotvorno kao samostalna metoda, ali da jeste ključna komponenta strukturisanih programa i povećava verovatnoću uspeha. Savetovanje, u kombinaciji sa intenzivnim upravljanjem slučajem, povećava verovatnoću da će biti delotvorno (Lee i McGinnis-Haynes, 1978; Shore i Massimo, 1973). Individualno savetovanje uz angažovanje stručnjaka za mentalno zdravlje, kao deo drugih strukturisanih programa, se takođe pokazalo ohrabrujućim, naročito u neinstitucionalnim okruženjima (Linsey i Wilson, 1998). Intenzivna komponenta savetovanja može čak doprineti delotvornosti programa koji su ranije smatrani nedelotvornim.

Ovaj program predviđa dodeljivanje individualnog savetnika / trenera veština svakom maloletniku, posebno u izazovnim slučajevima.

Njihovi zadaci:

Individualna terapija / savetovanje nije u središtu pažnje tretmana, ali je glavni cilj da pomogne mladima da razviju veštine potrebne za uspešno prilagođavanje i interakciju sa odraslima i vršnjacima.

Individualni savetnici imaju najmanje jedan sastanak nedeljno sa mladima i mogu imati češće telefonske kontakte.

Individualni savetnici informišu supervizora programa o dešavanjima u vezi sa mladima i porodicom. Neophodno je da komuniciraju i sa porodicom/zakonskim starateljima mladih, omladinskim radnicima i voditeljima slučajeva.

Individualni savetnici identifikuju oblasti rada sa mladima, predstavljajući situacije bez osude i na konstruktivan način i pomažu mladima u usvajanju i uvežbavanju prilagodljivijih veština koje mogu da primenjuju kod kuće ili sa vršnjacima. U prvim mesecima programa, ovaj odnos se može strateški koristiti za „stabilizaciju mladih“ (Cunningham, 2003), posebno onih sa izraženim potrebama ili visokim rizikom.

Individualni savetnici su stručnjaci iz oblasti psihologije, socijalnog rada ili sličnih disciplina. Kao i omladinski radnici, angažuju se preko organizacija za mlade ili javnih tendera. Smatramo da je ovaj deo programa izuzetno značajan jer mnogi mladi sa društveno neprihvatljivim ponašanjem imaju probleme sa mentalnim zdravljem kao što su depresija, anksioznost, posttraumatski stresni poremećaj ili poremećaji ponašanja, koji mogu doprineti njihovom kriminalnom ponašanju. Takođe, često dolaze iz okruženja u kojem je prisutno zlostavljanje, zanemarivanje ili su bili izloženi nasilju. Savetovanje im može pomoći da obrade traumatska iskustva, razviju mehanizme izlaženja na kraj sa njima i poboljšaju socijalne i emocionalne veštine, poput empatije, kontrole impulsa i rešavanja sukoba. Ove veštine mogu doprineti njihovom donošenju odluka i smanjiti verovatnoću budućeg kriminalnog ponašanja. Ovo savetovanje takođe može poboljšati porodičnu komunikaciju i donosi dugoročne koristi u pogledu emocionalnog zdravlja, socijalne integracije i smanjenja rizika od recidiva.

5.4. OMLADINSKI /PORODIČNI RADNICI –

ZADACI I KVALIFIKACIJE

Radnici sa mladima i porodicama angažuju se na osnovu ugovora o delu, u kojem su precizirane specifikacije, zadaci i zahtevi koje omladinski radnici treba da zadovolje. Oni su zaposleni u nezavisnim nevladinim organizacijama i moraju imati znanja iz pedagogije, specijalne pedagogije, socijalnog rada, psihologije ili srodnih oblasti. Takođe moraju da imaju značajno iskustvo u radu sa mladima u zoni rizika.

Njihovi zadaci uključuju:

- uspostavljanje kontakta sa mladima i porodicama;
- sedmične kućne posete;
- terenski rad;
- savetodavni rad;
- savetovanje i podršku starateljima i porodične intervencije;
- učešće u nadzoru, konferencijama i sastancima;
- ispunjavanje obaveza iz ugovora;
- izradu izveštaja;
- stručnu razmenu sa školama, socijalnim službama i saradnju sa ključnim akterima, uključujući podršku mladima u sudu;
- izradu individualnih, obrazovnih i preventivnih planova za učesnike programa.

Svaki omladinski radnik u programu sada u proseku radi sa deset porodica.

Smatramo da nevladine organizacije treba da preuzmu ovaj deo programa jer socijalne službe u Srbiji, Albaniji i Crnoj Gori nemaju dovoljno kapaciteta i osoblja za pružanje odgovarajućih kvalitetnih usluga sve

većem broju ljudi kojima su potrebne. Preporuka je da vlasti „ostvare viši nivo saradnje sa nevladinim organizacijama koje pružaju socijalne usluge i pronadu modele partnerstva koji bi bili u najboljem interesu korisnika”.¹

5.5 MEDICINSKO OSOBLJE

Koordinacija između zdravstvenih službi u sistemu maloletničkog pravosuđa i zdravstvenih ustanova u zajednici nije jasno definisana u zakonima i protokolima, iako je od suštinskog značaja. Uloga pedijataru i drugih specijalista treba da bude ključna ne samo za prepoznavanje rizika, već i radi obezbeđivanja kontinuiteta zdravstvene nege između zajednice i drugih sistema.

Mladi u sukobu sa zakonom predstavljaju visokorizičnu populaciju i često su lišeni adekvatne brige u mnogim aspektima, uključujući zadovoljenje fizičkih, razvojnih i mentalnih zdravstvenih potreba. Mnogi od njih su imali nedosledan ili potpuno nepostojeći pristup zdravstvenoj zaštiti. Njihove zdravstvene potrebe obično se prepoznaju tek kada su primljeni u zavodske ustanove za maloletnike ili kada su optuženi. Brojna istraživanja pokazuju da su određeni zdravstveni problemi prisutni u većem obimu nego u opštoj adolescentskoj populaciji. Ove grupe mladih su izložene većem riziku od mentalnih problema, uključujući zloupotrebu psihoaktivnih supstanci, traume i neležene mentalne poremećaje kao što su depresija, anksioznost i poremećaji ponašanja. Na primer, procenjuje se da je rasprostranjenost mentalnih poremećaja među maloletnicima u pritvoru čak 60%, dok se u izveštajima sugerije da je opasnost od samoubistva tri do četiri puta veća među mladima lišenim slobode u poređenju sa ostalim adolescentima. Štaviše, adolescenti često dolaze u bolnice zbog manjih povreda ili nesreća koje su, u stvari,

---

¹ <https://juventas.me/wp-content/uploads/2023/01/Civil-society-final-17.01-1.pdf>

deo ozbiljnijih problema u ponašanju i porodičnog stresa.² Mladi iz ove grupe mogu imati i druge zdravstvene probleme, uključujući zarazne bolesti, seksualno prenosive infekcije, hepatitis, povrede i ortopedske probleme, gastrointestinalne poremećaje, dermatološke probleme, rane trudnoće i abortuse. S druge strane, kontinuitet zdravstvene zaštite ne postoji. Zdravstveni radnici bi trebalo da budu obučeni da prepoznaju ove probleme i da ih rešavaju. Javne zdravstvene ustanove i klinike moraju da preuzmu odgovornost za pružanje adekvatne nege ovoj grupi mladih. Naš prvi cilj je da obučimo ove profesionalce da prepoznaju sopstvene reakcije i razviju razumevanje prema mladima u sukobu sa zakonom. Bez adekvatnog znanja, zdravstveni radnici mogu pogrešno da procene ove mlade kao teške i problematične i tako ne prepoznaju stvarne rizike. S druge strane, uz odgovarajuću obuku i znanje, zdravstveni profesionalci mogu postati zagovornici terapijske rehabilitacije umesto isključivog institucionalnog fokusa na kaznu.³

U bolnicama bi alate za procenu i skrining trebalo univerzalno primenjivati kako bi se identifikovale potrebe mladih za mentalnim i drugim zdravstvenim uslugama. Čini se da bi obrazovanje medicinskog osoblja o mentalnom zdravlju, pravnim i problemima u ponašanju mladih moglo značajno da poboljša sposobnost sistema da prepozna i valjano odgovori na njihove potrebe. Istraživanja⁴ pokazuju da potrebe vezane za mentalno zdravlje ovih mladih moraju postati „kolektivna odgovornost zajednice“ koja je zasnovana na saradnji sa širom zajednicom ključna kako bi se zadovoljile potrebe maloletnih učinilaca sa mentalnim problemima.

Kako bi obezbijedili efikasnu negu i podršku, zdravstveni radnici moraju biti svesni nekoliko ključnih faktora kada je reč o mladima u sukobu sa zakonom, uključujući fizičke i mentalne zdravstvene probleme,

---

2 <https://psychiatryonline.org/doi/10.1176/appi.ps.54.1.107>

3 <https://journalofethics.ama-assn.org/article/health-care-incarcerated-adolescents-significant-needs-considerable-obstacles/2005-03>

4 <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4772248/#sec6-ijerph-13-00228>

i treba da primenjuju pristup koji je zasnovan na razumevanju traume – odnosno da razumeju efekte traume na ponašanje i zdravlje i odgovaraju na način kojim sprečavaju retraumatizaciju. Takođe, izgradnja poverenja mladih može biti izazovna, ali je ključna za delotvornu negu: jasna i neposredna komunikacija, uz poštovanje autonomije i privatnosti mladih, može pomoći zdravstvenim radnicima da ostvare odnos sa mladima i doprinesu rešavanju njihovih problema u ponašanju kao što su bes, impulsivnost i agresija. Zdravstveni radnici će možda morati da sarađuju sa stručnjacima za mentalno zdravlje i da razumeju dodirne tačke zdravstvenog i pravosudnog sistema. Takođe, često će morati da uključe članove porodice u proces lečenja i da budu svesni faktorā rizika kao što su siromaštvo, nedostatak obrazovanja, izloženost nasilju, zloupotreba supstanci, koji mogu doprineti problematičnom ponašanju mladih. Kada rano prepoznaju ove faktore, medicinski radnici mogu da sarađuju sa drugim profesionalcima (socijalnim radnicima, psiholozima, službenicima policije) kako bi intervenisali i pružili preventivnu negu i podršku. Stoga je jedna od ključnih komponenata našeg programa obuka profesionalaca u bolnicama i primarnim zdravstvenim ustanovama kako bismo ojačali njihove kapacitete i omogućili im da budu deo sistemske i koordinisane podrške koja će delotvornije doprineti rehabilitaciji mladih u sukobu sa zakonom.

6. KOMPONENTE PROGRAMA

6.1. OBUKA PROFESIONALACA PRE POČETKA RADA

Planirano je da profesionalci pohađaju obuku pre početka rada u programu: službenici policije i socijalni radnici pohađaju jednodnevnu (osmočasovnu) obuku o proceni rizika i korišćenju odgovarajućih alata, dok omladinski radnici prolaze dvadesetočasovnu obuku prilikom koje uče o osnovnim načelima analize ponašanja i primeni individualizovanih planova za svaku porodicu. Zdravstveni radnici takođe pohađaju obuku u trajanju od šesnaest sati kako bi naučili kako da prepoznaju i leče mlade iz rizičnih grupa s obzirom na njihovu čestu potrebu za medicinskom negom u bolnicama i domovima zdravlja.

Tokom obuke se poseban naglasak stavlja na metode i tehnike porodične terapije, kao i na tehnike podsticanja i motivisanja mladih.

Kako bi podstakli razvoj veština kod mladih, individualni savetnici prolaze dvadesetočasovnu obuku koja se zasniva na tehnikama kognitivno-bihevioralne terapije.

6.2. PROCES PRIJEMA U PROGRAM

Nakon što policija izvrši početnu procenu rizika, voditelj slučaja iz socijalne službe obavlja kućnu posetu kako bi potvrdio nalaze policije. Ako potvrdi procenu policije, voditelj slučaja informiše porodicu o programu. Ako porodica pristane na učešće, organizuje se prijemni sastanak kojem prisustvuju voditelj slučaja, službenik policije, zakonski staratelj/roditelj, maloletnik i dodeljeni omladinski radnik. Svakom maloletniku se dodeljuje individualni savetnik, koji takođe treba da prisustvuje sastanku.

Ovaj sastanak se organizuje u cilju:

- ✓ potpisivanja ugovora;
- ✓ predočavanja procenjenih rizika roditelju/staratelju;
- ✓ predstavljanja programa;
- ✓ zajedničkog postavljanja početnih ciljeva.

Potpisivanje ugovora od strane maloletnika i oba roditelja/staratelja predstavlja osnov za prenos slučaja od strane socijalne službe, kako bi omladinski radnici mogli samostalno da uspostave kontakt sa maloletnikom i njegovom porodicom. Kućne posete treba obavljati najmanje jednom nedeljno. Takođe, potpisivanje ugovora daje omladinskom radniku zakonsko ovlašćenje da koordinira i kontaktira sa drugim institucijama i nadležnim organima.

6.3. FAZE PROGRAMA

Početna faza predstavlja ključnu komponentu programa. U ovoj fazi omladinski radnik povezuje uzroke i simptome problematičnog ponašanja sa merama i planira odgovarajuće intervencije za sprečavanje daljeg kriminalnog ponašanja. Za sprovođenje ove faze je odgovoran omladinski radnik, koji po potrebi može da zatraži podršku individualnog savetnika i voditelja slučaja. Motivacija i uključenost porodice ključne su u ovoj fazi. Početna faza završava se kreiranjem jasnog plana rada i narednih aktivnosti, nakon čega sledi pružanje podrške i preventivni rad. Mere i ciljeve treba pratiti i o njima transparentno obavestavati staratelje i druge učesnike.

Omladinski radnik može da pruža podršku posredstvom kućnih poseta i savetovanja, kao i koordinacijom mera sa drugim akterima. Konkretno potrebe učesnika i njihovih porodica u pogledu prevencije kriminala u pojedinim slučajevima iziskuju dodatne mere koje treba da koordiniraju omladinski radnik i obično voditelj slučaja. Ipak, prioritet mora da ima direktna – jedan na jedan - podrška porodici od strane omladinskog radnika. Njegova uloga jeste da radi sa celokupnom porodicom. Bez stalnih konsultacija sa roditeljima ili starateljima, problematična ponašanja adolescenta mogu navesti odrasle da reaguju impulsivno i na način koji nije terapijski. Važno je podučiti odrasle da ne reaguju reaktivno – omladinski radnik ne samo da treba da ih nauči komunikacionim veštinama, već mora i da prati kako ih primenjuju, kao i izazove i poteškoće sa kojima se susreću. Roditelji ili staratelji izveštavaju o obrascima problematičnog ponašanja tokom nedeljnih kontakata.

Omladinski radnik je dužan da kontinuirano prati i prilagođava mere podrške i intervencije tokom realizacije programa. On treba da ima kontakt detalje socijalne službe i policije za hitne slučajeve. Policija je takođe u obavezi da obavestava omladinskog radnika i ostale učesnike programa o potencijalnim prestupima maloletnika i slučajevima porodičnog nasilja. Svi uključeni članovi tima moraju redovno da

održavaju sastanke, bar na kvartalnom nivou, a po potrebi i češće kako bi pratili napredak maloletnika.

Kada učešće u programu više nije potrebno, organizuje se završni sastanak. Veoma je važno da svi uključeni prisustvuju završnom sastanku, na kojem se vrši sveobuhvatna evaluacija ciljeva i rezultata. Na primer, omladinski radnik tokom prve posete zamoli staratelja i dete da ispune određene upitnike kako bi se dobila početna slika o funkcionisanju. I nastavnici će biti intervjuisani ako se problemi javljaju u školi kako bi se dobile konkretne informacije – koje ponašanje izaziva zabrinutost, kada se javlja, koliko često i koje je mere škola već preduzela. Kada posmatramo jake i slabe strane maloletnika, spisak njegovih slabih strana je obično duži od spiska njegovih jakih strana. Na kraju uspešnog tretmana bi spisak jakih strana trebalo da bude duži od onog sa slabostima.

Opšti ciljevi određuju pravac tretmana, a njihovo postizanje označava kraj tretmana. Zbog toga ciljevi moraju biti objektivni i definisani tako da ih svi uključeni razumeju na isti način. Primeri strategija i veština koje treba razviti uključuju, na primer, razvoj delotvornijih roditeljskih strategija, porodične komunikacije i rešavanja problema, itd. Intervencije su usmerene na sadašnjost i konkretne postupke, na konkretne i jasno definisane probleme. Takođe, intervencije su prilagođene stepenu razvoja maloletnika i u skladu su sa njegovim razvojnim potrebama. Razvojna primerenost ne odnosi se samo na intelektualni nivo, već i na to gde se dete ili roditelj nalaze u tretmanskome procesu – na primer, ako radimo sa roditeljom koji ima poteškoće da pronađe posao i nema dovoljno iskustva da ga samostalno pronađe, prvo ćemo raditi sa porodicom na ostvarenju tog cilja, pre nego što pređemo na podučavanje roditeljskih veština. Intervencije su osmišljene tako da zahtevaju svakodnevni ili nedeljni angažman članova porodice. Delotvornost intervencija se stalno procenjuje, iz više uglova.

6.4. UKLJUČIVANJE PORODICA

U programima poput ovog porodice mladih u zoni rizika mogu biti nevoljne da sarađuju sa timom, što se može ispoljiti u vidu otkazivanja sastanaka, izbegavanja sastanaka, neodgovaranja na telefonske pozive, čak i neotvaranja vrata omladinskom radniku. Postoje razumljivi razlozi zašto neka porodica možda nije voljna da učestvuje u programu: članovi porodice možda ne veruju da će im tretman pomoći; možda nemaju poverenja u sistem koji im pruža podršku; neprijatno im je da razgovaraju o svojim problemima; ili se suočavaju sa finansijskim ili drugim faktorima stresa koji su im prioriterniji (Cunningham i Henggeler: 1999). Zadatak tima, a posebno omladinskog radnika, jeste da prepozna ove razloge i sa porodicom sarađuje na njihovom rešavanju.

U ovom programu su individualni savetnik i stručni tim odgovorni za uključivanje porodice i postizanje rezultata. Tim mora da pronađe način kako da uključi porodicu i druge relevantne aktere. Zapravo, to je prvi korak programa. Tretman ne može ni da počne niti da napreduje dok se porodica ne uključi.

Više aspekata programa osmišljeno je da podstakne uključivanje porodice u tretman:⁵

- ➔ usredsređenost na jake strane, koji je u suprotnosti sa usredsređenošću na slabe strane koju su mnoge porodice iskusile u svojim prethodnim interakcijama sa sistemima usluga;
- ➔ model pružanja usluga kod kuće (putem terenskih poseta) doprinosi uključivanju porodice u tretman jer se njime prevazilaze prepreke za pružanje usluga;
- ➔ tretman je proces saradnje u kojem se porodice usredsređuju na probleme koje su identifikovale kao važne;

---

⁵ Ovo je slično Multisistemskom porodičnom pristupu, koji predstavlja jedan od načina rada sa mladima sa problematičnim ponašanjem koji je zasnovan na dokazima.

- ➔ omladinski radnici i članovi tima ne „odustaju“ od porodice niti ih etiketiraju kao „otporne“ ili „nemotivisane“, već je stručni tim zadužen za procenu i razumevanje porodičnih prepreka njenom uključivanju;
- ➔ relativno mali broj slučajeva – do deset porodica po omladinskom radniku / individualnom savetniku – omogućuje pružanje intenzivnih usluga svakoj porodici (do 15 sati sedmično, u prilagođeno potrebama);
- ➔ tretman se odvija svakog dana ili nekoliko puta sedmično, pri čemu se učestalost sesija smanjuje kako porodica napreduje;
- ➔ pošto tretman nije striktno vremenski ograničen, faza uključivanja porodice može trajati duže, u zavisnosti od ozbiljnosti problema i uspeha intervencija;
- ➔ tretman se pruža u vreme koje odgovori porodici usled čega je raspored omladinskog radnika fleksibilan;
- ➔ omladinski radnici su na raspolaganju porodici, koja može da ga kontaktira telefonom nakon kućnih poseta.

7. KONTINUIRANE KONSULTACIJE, SUPERVIZIJA I KONFERENCIJE O SLUČAJEVIMA

Supervisor programa organizuje sve aspekte programa, a njegova uloga je da integriše i koordinira aktivnosti ostalih članova tima, kao i da osigura da svi članovi tima postupaju po istim protokolima. Delotvorna komunikacija između članova tima je neophodna i obezbeđuje se putem imejla, neformalnih razgovora i multidisciplinarnih sastanaka jednom mesečno ili češće. Dugoročne koristi od delotvorne intervencije opravdavaju korišćenje resursa na ovaj način. Redovni supervizijski sastanci nazivaju se interne konferencije o slučajevima. One obezbeđuju sinhronizovano informisanje u skladu sa pravilima zaštite podataka o ličnosti. Cilj ovih konferencija je da odgovore na pitanja poput onog da li je porodica / maloletnik u kontaktu sa omladinskim radnikom, da li maloletnik pohađa individualne savetodavne sesije, itd.

Organizaciju konferencija o slučajevima može da inicira voditelj slučaja, ali i koordinator programa. One mogu biti organizovane sa tzv. eksternim akterima na individualnoj osnovi. Glavni ciljevi su koordinacija budućih aktivnosti i procedura, izbegavanje konflikta u pristupu ili preklapanja aktivnosti, te sprečavanje daljih rizika od delinkventnog ponašanja.

Svrha supervizije je:

- ✓ pružanje boljeg razumevanja programa;
- ✓ da olakša mladima da se pridržavaju načela programa;
- ✓ pomoć u pronalaženju načina za uključivanje porodice i stručnjaka iz drugih sistema;
- ✓ pomoć u učenju i primeni metoda zasnovanih na dokazima;
- ✓ identifikacija prepreka za uspeh intervencija.

Supervisor je dostupan timu za konsultacije po potrebi, a može čak i posetiti porodicu zajedno sa timom kako bi rešio bezbednosne probleme ili poboljšao kliničke veštine. Takođe, supervisor je odgovoran za jačanje kapaciteta tima kako bi bio delotvoran.

Mesečne supervizije su strukturirane i usmerene na konkretne ciljeve. One se sprovode u grupnom formatu.

8. KOORDINACIJA SA ŠKOLAMA

Škola obično predstavlja mesto na kojem se sa značajnim poteškoćama susreću skoro svi mladi koji se suočavaju sa rizicima kriminalnog ponašanja. Međutim, mnogi programi (Cunningham: 2003) pokazuju da se većina mladih može dobro ponašati uz adekvatan nadzor. Omladinski radnik može da organizuje sastanak sa odgovarajućim školskim osobljem (npr. školskim psihologom ili pedagogom) kako bi ih upoznao sa osnovnim karakteristikama programa i osigurao da osoblje programa može pomoći u rešavanju svih problema koji se pojave. Kako bi pratio ponašanje, prisustvo i uspeh u školi, omladinski radnik može organizovati redovne sastanke i održavati komunikaciju sa školom. Omladinski radnik i škola mogu zajedno da sprovedu intervencije, kao i dodatnu podršku mladima.

9. PORODIČNA TERAPIJA I POVEZIVANJE SA DRUGIM INSTITUCIJAMA / NVO KOJE PRUŽAJU USLUGE

Praksa pokazuje da mnogi programi nisu dovoljni kada se radi sa teškim maloletnim delikventima. Ovome doprinose mnogi faktori, uključujući složenost porodica koje primaju usluge, visok nivo sukoba među članovima porodice, ozbiljnost problema maloletnika, te je velika verovatnoća da će oni biti uključeni u usluge koje pruža više pružalaca. U tom kontekstu je izazovno razviti i održati odnos poverenja sa bilo kojim akterom uključenim u tretman. Naš cilj je da razvijemo takav odnos. Omladinski radnik može komunicirati sa drugim pružaocima usluga, ali te dodatne usluge nisu finansirane iz ovog programa.

10. STRATIFIKACIJA ULOGA ČLANOVA TIMA

U našem programu primenjujemo model u kojem su uloge u tretmanu svakog maloletnika jasno definisane. Program je strukturisan tako da postoji minimalno preklapanje odgovornosti članova tima. Staratelji, službenici policije, voditelji slučajeva, omladinski radnici i individualni savetnici – svi oni imaju precizno određene uloge u procesu tretmana. Takođe, program podrazumeva stratifikaciju, odnosno višestruke nivoe uključenosti članova tima u tretman. Na primer, neretko dolazi do sukoba između članova porodice. Da postoji samo jedan član tima koji radi sa porodicom i mladima, on bi morao istovremeno da posreduje u sukobu i balansira između potreba mladih, staratelja, škole i drugih aktera. Kada postoji višeslojna uključenost članova tima, sledeći nivo podrške omogućava maloletniku da se u takvoj situaciji obrati svom individualnom savetniku, čija podrška može obezbediti dovoljno prostora za smirivanje i rešavanje sukoba. Ako ta strategija nije dovoljna, uključuje se omladinski radnik, organizuje se zajednički sastanak ili se traži savet supervizora. Na ovaj način usporavamo eskalaciju, pružamo podršku svim učesnicima i, što je najvažnije, učestalost sukoba vremenom opada.

Stratifikacija uloga članova tima takođe omogućava strateški odgovor na otpor prema tretmanu, bilo da on dolazi od samog maloletnika ili njegovih staratelja.

10.1. ULOGA KONSULTANTA – PSIHIJATRA

Mnogi mladi koji ulaze u naš program imaju više dijagnoza, među kojima su često ADHD, poremećaj ponašanja, posttraumatski stresni poremećaj, depresija, distimija i slično. Uz ove dijagnoze često je prisutna i složena medikamentna terapija. Iako je ponekad moguće uputiti ove mlade na procenu medikacije kod pružalaca usluga u zajednici, izuzetno je korisno konsultovati se neposredno sa psihijatrom koji je upoznat s programom, kako bi tim i psihijatar zajedno mogli da procene efekte eventualnih promena u terapiji. U pojedinim slučajevima, kada se dete ili mlada osoba stabilizuje u porodičnom okruženju, moguće je smanjiti broj lekova i/ili njihovu dozu.

10.2. ULOGA DIREKTORA / KOORDINATORA PROGRAMA

Direktor ili koordinator programa je odgovoran za koordinaciju i organizaciju supervizije, sastanaka, kao i za glavne interne i eksterne kontakte. Ova osoba nadgleda sve kliničke i upravljačke aspekte programa, obezbeđuje finansijska sredstva, osmišljava i prati evaluaciju aktivnosti, pregleda podatke supervizora i inicira razvoj i izmene politika i praksi programa. Direktor takođe prisustvuje mesečnim sastancima i zastupa program na lokalnom i državnom nivou.

11. TRAJANJE PROGRAMA

Ne postoji unapred određena dužina učešća u programu; teoretski, učešće je moguće do 21. godine, kada sudovi više ne mogu da izriču maloletničke sankcije za krivična dela.

Međutim, inicijalno se učesnici uključuju na period od 12 meseci s ciljem evaluacije rezultata. Nakon prvih šest meseci, učešće se može produžiti za dodatnih šest meseci. Takođe, učešće u programu može biti prekinuto pre vremena u određenim okolnostima. Stručni timovi odlučuju o produženju učešća i obrazlažu svoju odluku.

Po pravilu, učešće u programu prestaje kada:

- ✗ mlada osoba napuni 18 godina (ili izuzetno 21);
- ✗ promeni mesto prebivališta;
- ✗ biva smeštena u ustanovu/zatvor;
- ✗ izrazi želju da napusti program (lično ili preko staratelja);
- ✗ dobije pozitivnu prognozu prema kojoj joj više nije potrebno da učestvuje u programu;
- ✗ dobije negativnu prognozu prema kojoj učešće u programu više nije delotvorno.

I omladinski radnik i celokupan stručni tim dokumentuju razloge za prekidučešća. Odlukom moraju da odobresvi članovi tima. Svaki preostali rizik mora biti uzet u obzir i o njemu moraju biti obavestene sve zainteresovane strane. Ukoliko učesnik ne želi da saraduje, ali njegovi zakonski staratelji pokazuju spremnost na saradnju sa obećavajućim rezultatima, porodica se uključuje u program, odnosno nastavlja sa programom. Kada god učesnici pokažu tendenciju da napuste program, sprovodi se analiza osnovnog uzroka kako bi se podstakla njihova motivacija ili sprečili slični slučajevi u budućnosti. Odlazak iz programa (dropout) ne treba da obeshrabri tim, iako iskustvo pokazuje da je „procenat višestrukih prestupnika posebno visok među onima koji napuste program“.

Fazom praćenja (followup) se mora pažljivo upravljati jer predstavlja jednu od najosetljivijih faza, bez obzira na to da li je prekid programa bio planiran ili ne. Svi učesnici treba da budu optimalno pripremljeni za narednu fazu praćenja, a druge relevantne institucije obavestene o ishodu. Faza upravljanja tranzicijom obuhvata planiranje narednog perioda u životu porodice i maloletnika, kao i učvršćivanje pozitivnih promena koje su postignute tokom procesa. Porodici i maloletnicima se nudi mogućnost redovnih mesečnih sastanaka tokom narednih šest meseci. Ova tema je dodatno obrađena u poglavlju o postterapijskoj podršci (aftercare).

Učesnici koji uspešno završe program nazivaju se „diplomcima“ (graduates) ako su otpušteni iz programa na osnovu obećavajućih rezultata uz saglasnost celokupnog stručnog tima. Završni sastanak se održava sa svim učesnicima koji su prisustvovali prvobitnom sastanku; ciljevi se ponovo razmatraju i maloletniku se dodeljuje sertifikat. U drugim slučajevima se prekid evidentira kao „iz drugih razloga“, a ne kao uspešno okončanje programa.

12. IZAZOVI

U Crnoj Gori, Albaniji i Srbiji postoje brojni izazovi u radu sa mladima u nevolji, koji neminovno utiču na realizaciju ovog programa.

Jedan od izazova je to što su resursi ograničeni, a finansiranje nedosledno, što znači da ne mogu svi mladi u riziku da dobiju potrebnu pažnju. Takođe, postoji veliki rizik od recidivizma jer se maloletnici koji potiču iz socioekonomski ugroženih sredina mogu suočiti sa značajnim preprekama kao što su pritisak vršnjaka, disfunkcija porodice ili izloženost drogama i nasilju. U takvim slučajevima, i dalje postoji rizik da se vrate kriminalnom ponašanju uprkos intervenciji, posebno ako im nedostaje dugoročna podrška. Naš program je osmišljen tako da minimizira te izazove, ali se oni još uvek ne mogu u potpunosti izbjeći.

Neki kritičari tvrde da ovi programi ponekad nameću previše odgovornosti na pojedincu koji treba da promeni svoje ponašanje, pri čemu prenegavaju šire društvene faktore (kao što su siromaštvo, sistemska nejednakost i nedostatak prilika) koji mogu doprinosti delinkventnom ponašanju. Zbog toga smatramo da socijalne službe i voditelji slučajeva moraju da imaju veliku ulogu u ovom programu – da stimulišu, motivišu i pružaju dodatnu podršku mladima i porodicama.

U nekim zajednicama može postojati nedostatak poverenja ili otpor prema programima prevencije kriminala za mlade učinioce. Ljudi mogu tvrditi da ove pojedince treba kazniti (a ne da im treba pomoći), posebno ako su zločini bili teški ili su direktno uticali na zajednicu. Istorijski gledano, ova eskalacija javnog straha dovela je do percepcije da je kriminal mladih izmakao kontroli (poslednjih godina podstaknut pucnjavama u školama i sličnim događajima koji su snažno odjeknuli u javnosti), što je rezultiralo pozivima na strožu primenu i kažnjavanje umjesto na pojačanu prevenciju i rehabilitaciju u zajednici. Sklonost javnosti ka lišenju slobode prate pozivi da se nasilnim maloletnim

učiniocima sudi pred sudom za odrasle u sve mlađem uzrastu, uprkos istraživanjima koja pokazuju da bi ta promena imala malo efekta na kriminal (Fagan: 1995). Zato treba redovno promovisati ovaj i slične programe i tako podsticati način razmišljanja u zajednici koji doprinosi načelu rehabilitacije, a ne kažnjavanja.

Takođe je važno da se ne minimizuje značaj stvaranja bezbednog i sigurnog okruženja kako rehabilitacija ne bi ugrozila bezbednost i sigurnost. Ovo je jasan izazov u implementaciji rehabilitacionog pristupa jer iziskuje više energije, više osoblja i uključuje više posla. Takođe iziskuje posebnu vrstu osoblja, sa naglaskom na savetovanju, a ne na kontroli. Nije svo osoblje dobro prilagođeno ovom pristupu, što ukazuje na potrebu za pažljivim skriningom i stalnom obukom. I mladi to vide kao više posla, pa se moraju uveriti i u prednosti ovog pristupa.

13. OBAVEZAN ILI NE?

Pitanje da li bi preventivni programi za maloletnike trebalo da budu obavezni je složeno i uključuje različite faktore vezane za društvene koristi, individualna prava i delotvornost takvih programa.

Uvođenjem obaveznih preventivnih programa se osigurava da svi maloletnici, posebno oni iz ugroženih sredina, imaju pristup važnim resursima koje možda ne bi sami potražili. Ovo bi moglo pomoći da se izjednače šanse za one koji su u riziku da razviju negativna ponašanja usled faktora iz okruženja ili porodice. Međutim, imajući u vidu da bi obavezni programi mogli biti shvaćeni kao kršenje ličnih sloboda, naročito u slučajevima porodica koje se ne slažu sa programom ili ne žele da njihova deca učestvuju u njemu, preporučujemo da ovaj program ostane dobrovoljan, uz naglasak na procesu motivacije mladih i njihovih porodica, kao i na odnosu između mladih, omladinskih radnika, voditelja slučajeva i službenika policije. Takođe smatramo da bi uvođenje obaveznosti moglo skrenuti pažnju sa šireg društvenog i strukturnog konteksta – kao što su siromaštvo, nejednakost u obrazovanju i nefunkcionalne porodice – koji doprinose maloletničkoj delinkvenciji. Potrebno je omogućiti uključivanje porodice i mogućnost izbora, pri čemu roditelji ili staratelji mogu pomoći u vođenju učešća njihovog deteta u programu.

14. FINANSIRANJE

Postoji nekoliko mogućih rešenja za finansiranje ovog programa. Može se koristiti strategija određivanja fiksne državne alokacije za svaku zemlju na osnovu prosečnog broja maloletničkih presuda u poslednjih pet godina. Studije pokazuju da su višedimenzionalni programi isplativiji i imaju veći uticaj na smanjenje recidivizma nego lišenje slobode (Chamberlain i Reid: 1997; Greenwood, 2005; Linsey: 2006). Na taj način bi države obezbeđivale sredstva – uključujući za finansiranje troškova rada omladinskih radnika i individualnih savetnika, koje angažuju nezavisne NVO ili ustanove koje se bave mladima.

S druge strane, finansijsku podršku mogu da pružaju fondacije, kako bi se podstakao angažman društva u socijalno relevantnim projektima.

Struktura plaćanja: omladinski radnici dobijaju fiksni honorar za sve usluge koje pružaju i dodatnu mesečnu sumu za druge troškove kao što su prevoz, telefonski troškovi, štampa i poštanske usluge; individualni savetnici se plaćaju po satu, odnosno po sesiji. NVO i državni organi (npr. Ministarstvo unutrašnjih poslova) se dogovaraju da li se iznosi isplaćuju na mesečnom, kvartalnom ili godišnjem nivou. Na kraju svake godine svaki pružalac usluga priprema sveobuhvatni završni izveštaj u kojem su prikazani broj radnih sati i ostali troškovi.

S obzirom na to da je osnovna premisa promovisanje kako prevencije kriminala tako i ekonomičan pristup, dodatnim troškovima bi u idealnom slučaju trebalo upravljati prilagođavanjem ili racionalizacijom a ne povećanjem budžeta.

15. RADNO VRIJEME

Radno vreme za omladinske radnike iznosi četrdeset sati sedmično, dok individualni savetnici imaju sa svakim maloletnikom najmanje jednu sesiju sedmično tokom pedeset dve sedmice.

16. KOMUNIKACIJA I IZVEŠTAJI

Članovi tima su dužni da komuniciraju neposredno, putem imejla i telefona. Nadležni organi i nevladine organizacije koje sprovode program dužni su da izdaju kvartalne izveštaje, dok državni organ nadležan za program priprema sumarni izveštaj na osnovu svih dostavljenih izveštaja.

17. KONFERENCIJE

Konferencijski pozivi i video-konferencije se organizuju po potrebi.

Konferencije stručnih timova održavaju se najmanje dva puta godišnje. Cilj ovih konferencija jeste razmena informacija i diskusija o konkretnim pitanjima, ali i unapređenje kvaliteta programa, dalji razvoj inicijative, itd. Potrebno je organizovati i regionalne konferencije kako bi se omogućile razmena informacija i usredsređenost na izazove u različitim oblastima. Ove konferencije se usredsređuju i na praktične izazove i probleme u različitim lokacijama, istražuju se najbolje prakse i podstiče razvoj programa.

18. POSTTERAPIJSKA PODRŠKA

Tradicionalni programi poput Multisistemske terapije (MST) pružaju intenzivne usluge 4–6 meseci. Nakon ove intenzivne faze, mladi kojima je potrebna dalja pomoć obično se upućuju na lokalne centre za mentalno zdravlje ili druge klinike. U našem programu upućivanje mladih na spoljne izvore nije optimalno rešenje. Umesto toga, kao što smo napomenuli, predviđena je manje intenzivna postterapijska podrška za mlade i porodice kojima je potrebna dugoročna klinička pomoć bar jednom mesečno, sve dok ne budu spremni da funkcionišu samostalno.

LITERATURA

1. Konvencija o pravima djeteta – OHCHR
2. Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničku pravdu
3. Studija o maloljetničkoj delinkvenciji – Academicus
4. Analiza potreba za uspostavljanjem usluga podrške djeci sa problemima u ponašanju
5. Cynthia Cupit Swenson, Scott W. Henggeler, Ida S. Taylor, Oliver W. Addison, Patricia Chamberlain: *Multisystemic Therapy and Neighborhood Partnerships – Reducing Adolescent Violence and Substance Abuse (1999)*.
6. Patricia Chamberlain, Ph.D. – *Treating Chronic Juvenile Offenders: Advances Made Through the Oregon Multidimensional Treatment Foster Care Model (2003)*.
7. Robert D. Hoge, Nancy G. Guerra, Paul Boxer – *Treating the Juvenile Offender (2008)*.
8. *Introductory Handbook on the Prevention of Recidivism and the Social Reintegration of Offenders*.
9. Zdravstvena zaštita mladih u sistemu maloljetničke pravde – AAP

Dokument "Izgradnja otpornosti mladih prema kriminalnim aktivnostima - Preporuke za Srbiju, Albaniju i Crnu Goru" je izrađen/a uz podršku regionalnog projekta SMART Balkan – Civilno društvo za povezan Zapadni Balkan kojeg implementira Centar za promociju civilnog društva (CPCD), Center for Research and Policy Making (CRPM) i Institute for Democracy and Mediation (IDM) a finansijski podržava Ministarstvo vanjskih poslova Kraljevine Norveške.

Sadržaj "Izgradnja otpornosti mladih prema kriminalnim aktivnostima - Preporuke za Srbiju, Albaniju i Crnu Goru" je isključiva odgovornost Juventasa i ne odražava nužno stavove Centra za promociju civilnog društva, Center for Research and Policy Making (CRPM), Institute for Democracy and Mediation i Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Norveške.

